

Предмет і завдання анатомії людини

Завідувач кафедри клінічної анатомії і
оперативної хірургії, професор
С.М.Білаш

Анатомія людини, як наука

Анатомія людини – це наука:

- про форму і будову, походження і розвиток організму людини, його органів та систем;
- Передбачає системний опис форми, будови, стану і топографічних взаємовідносин частин і органів тіла з урахуванням вікових, статевих і індивідуальних особливостей.

Основні сучасні напрями розвитку анатомії

- Нормальна анатомія;
- Топографічна анатомія;
- Патологічна анатомія;
- Вікова анатомія;
- Порівняльна анатомія;
- Пластична анатомія;
- Антропологія;
- Екологічна анатомія та ін.

Структура навчальної дисципліни

1 рік навчання (3-4 семестри): навчальна дисципліна
“Нормальна анатомія”

3 модулі: по закінченню 1, 2 (ПМК)
по закінченню 3 – іспит (КТІ)

2 рік навчання (5 семестр): навчальна дисципліна “Клінічна
анатомія і оперативна хірургія”

1 модуль: по закінченню (ПМК)

2 рік навчання (по закінченню 5 семестру)

**Ліцензійний інтегрований
іспит – КРОК-1**

Полтавська анатомічна школа

У 1952 - 1978 рр. завідувачем курсу, а пізніше і кафедри була заслужений діяч науки і техніки УРСР, лауреат двох премій імені В.М.Шевкуненка, **професор Золотарьова Т.В.**, У 1967 році кафедру разом з інститутом переводять з Харкова в Полтаву. Під її керівництвом виконано 4 докторські та 17 кандидатських дисертацій.

Полтавська анатомічна школа

З 1978 по 2006 рік кафедру очолював професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік **Микола Сергійович Скрипніков.**

Під його керівництвом зміцнена технічна база кафедри, створена сучасна школа морфологів, захищено 21 докторську та 44 кандидатських дисертацій

- **З грудня 2006 року виконувала обов'язки завідувача кафедри оперативної хірургії та топографічної анатомії, а з травня 2007 по листопад 2015 року завідувачем кафедри була професор, доктор медичних наук
Проніна Олена Миколаївна**

- **Білаш Сергій Михайлович
доктор біологічних наук, професор,
завідувач кафедри з 2015 року**

Ті хто Вас вчитимуть!

Професори:

Білаш Сергій
Михайлович –
завідувач кафедри

Проніна Олена
Миколаївна –
професор кафедри

Доценти

Викладачі

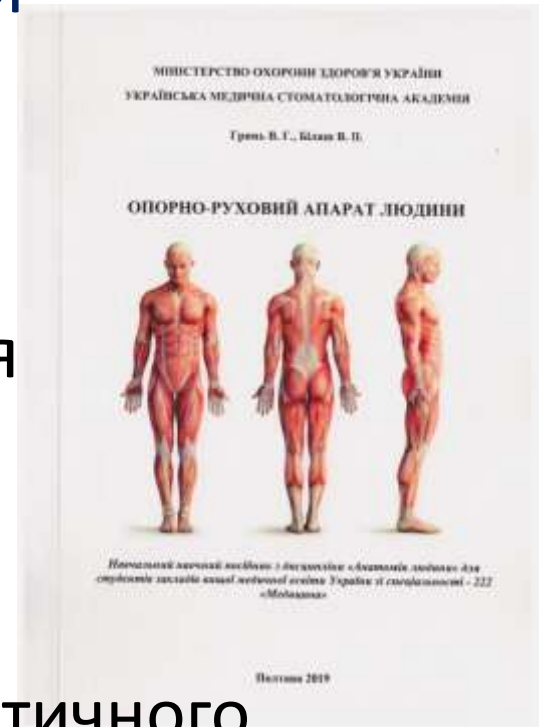

Що необхідно на кожне заняття!

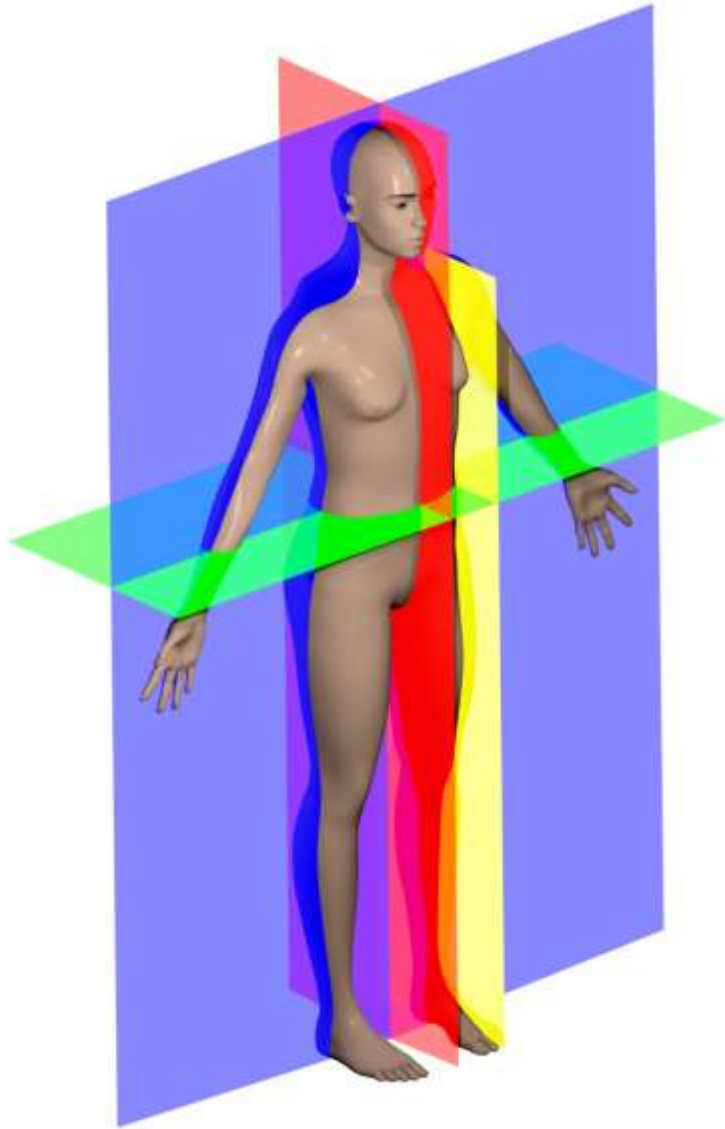
Належний зовнішній вигляд
(халат, медичний
капелюшок);

- Заповнений робочий зошит для позааудиторної роботи;

- Знання теоретичного матеріалу за відповідною темою.

Анатомічні площини

- Вертикальна площина розділяє тіло на ліву і праву частини;
- Фронтальна площина розділяє тіло на дорсальну і вентральну частини;
- горизонтальна площина розділяє тіло на краніальну і каудальну частини.

Терміни, що описують положення щодо центру мас і поздовжньої осі тіла або виросту тіла:

- **Апікальний** (антонім: базальний) — розташований при вершині.
- **Базальний** (антонім: *апикальний*) — розташований при основі.
- **Дистальний** (антонім: *проксимальний*) — далекий.
- **Латеральний** (антонім: *медіальний*) — бічний.
- **Медіальний** (антонім: *латеральний*) — серединний.
- **Проксимальний** (антонім: *дистальний*) — ближній.

Терміни, що описують положення щодо основних частин тіла:

- **Аборальний** (антонім: *адоральний*) — розташований на полюсі тіла протилежному роту.
- **Адоральний** (антонім: *аборальний*) — розташований поблизу рота.
- **Вентральний** (антонім: *дорсальний*) — черевний.
- **Дорсальний** (антонім: *вентральний*) — спинний.
- **Каудальний** (антонім: *краніальний*) — що розташовується ближче до заднього кінця тіла.
- **Краніальний** (антонім: *каудальний*) — головний, що розташовується ближче до голови або до переднього кінця тіла.

Терміни, що описують положення щодо основних частин тіла:

- **проксимальний**, *proximalis*, — для точки ближчої до тулуба;
- **дистальний**, *distalis*, — для віддаленої точки.
- **Права**, *dexter*, і **ліва**, *sinister*, сторони позначаються, як вони могли б представлятися з погляду до вертикальної площини

Терміни, що описують положення щодо основних частин тіла:

- Області, розташовані ближче до голови, називаються **верхніми**; далі — **нижніми**. Верхній, *superior*, відповідає поняттю *краніальний*, а нижній, *inferior*, — поняттю *каудальний*.
- **Передній**, *anterior*, і **задній**, *posterior*, відповідають поняттям *вентральний* і *дорсальний*.

Позначення напрямків

- Утворення, що лежать ближче до серединної площини — **медіальні**, *medialis*,
- розташовані далі — **латеральні**, *lateralis*.
- Утворення, розташовані на серединній площині називають **серединними**, *medianus*

Анатомія кісток тулуба

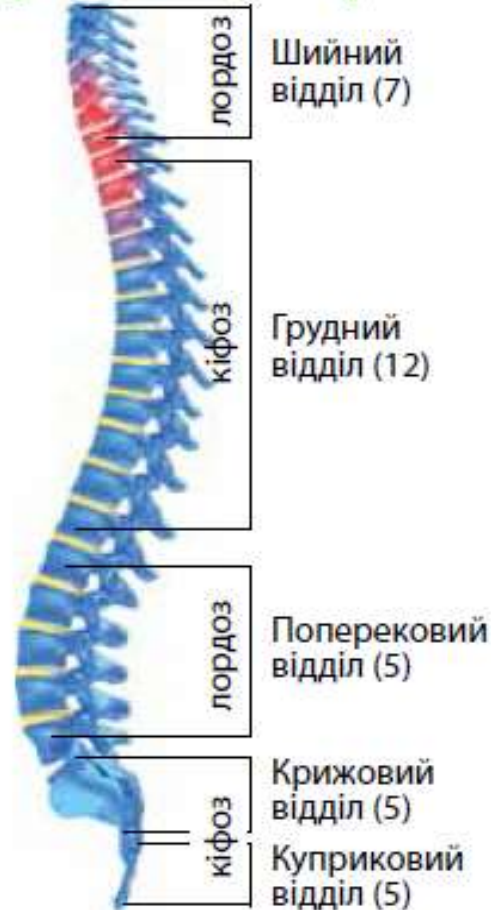
Скелет тулуба включає кістки, які утворюють **хребтовий стовп, грудну клітку та їхні з'єднання.**

Хребтовий стовп

вигляд спереду

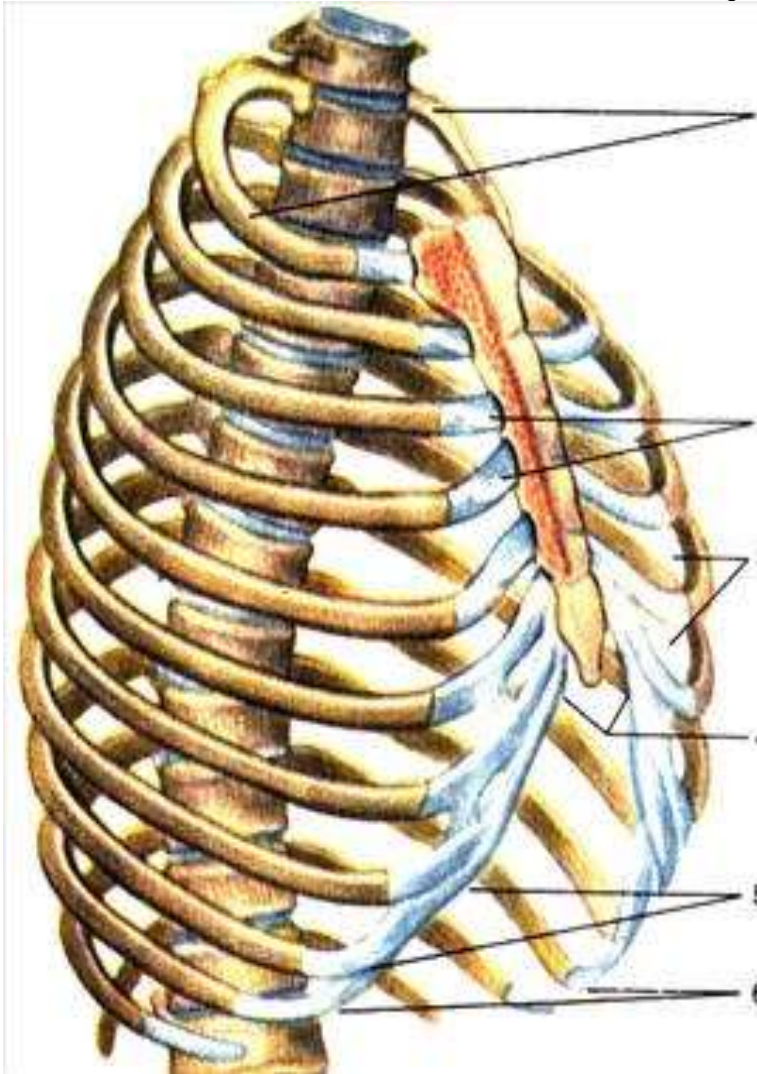
вигляд збоку

вигляд ззаду

Грудна клітка

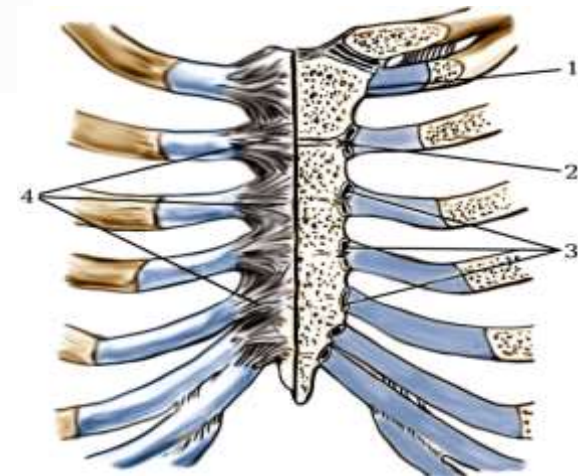
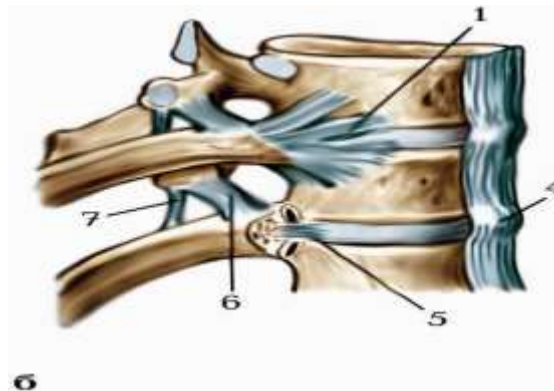
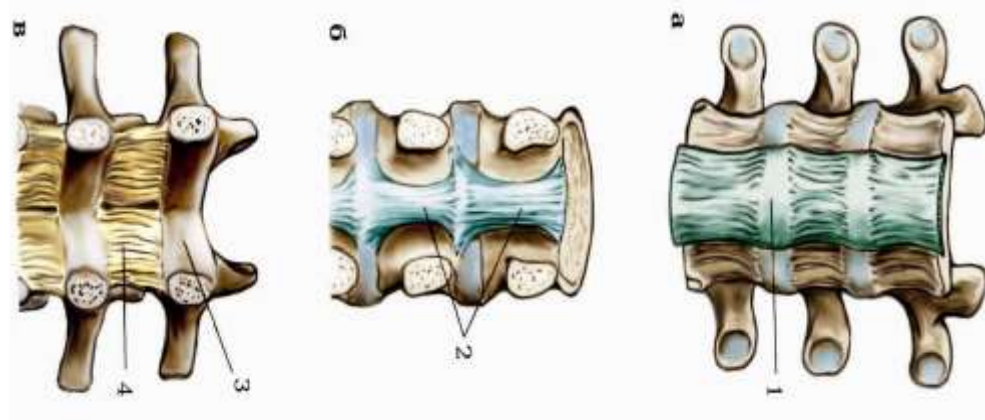
- утворюється грудиною, ребрами, грудним відділом хребта

Має **передню, задню та бокові стінки**:

- **Передня стінка** утворюється грудиною та хрящами ребер та є найкоротшою.
- **Задня стінка** утворюється грудними хребцями та частинами ребер.
- **Бокові стінки** грудної клітки є найдовшими та утворюються тілами ребер.

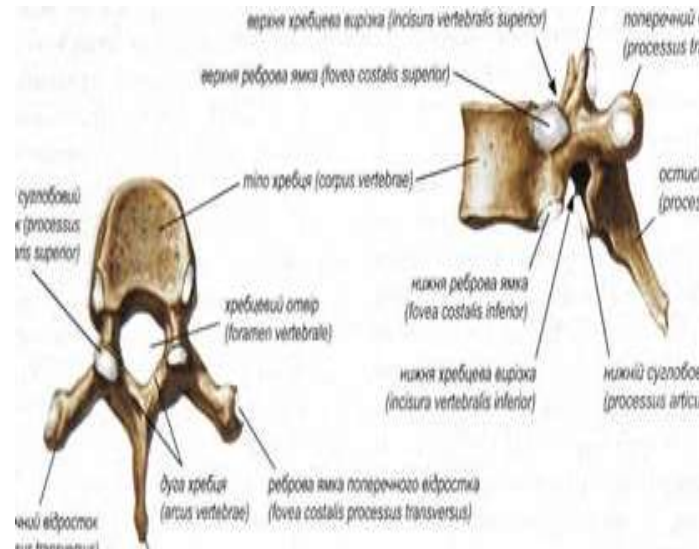
З'єднання кісток тулуба

- З'єднання хребців (*articulationes vertebrales*). Вони з'єднуються: тіла з тілами, дуги з дугами і відростки з відростками.
- З'єднання ребер з хребтовим стовпом - реброво-хребцеві суглоби (*articulationes costovertebrales*).
- З'єднання ребер з грудниною, (*articulationes sternocostales*)

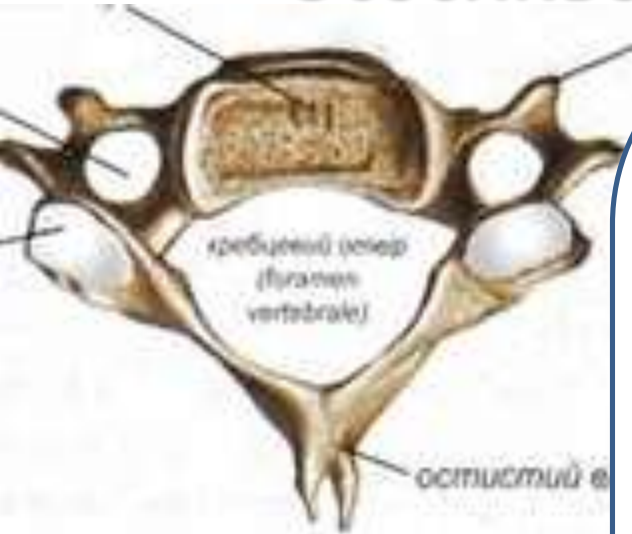
Кістки скелету (хребці, ребра, грудина)

Загальний план будови хребців

- Складається з *тіла хребця (corpus vertebrae)*, розташованого попереду, яке є його опорною частиною.
- За тілом розташовується *дуга хребця (arcus vertebrae)*, що з'єднується з тілом хребця за допомогою двох *ніжок дуги хребця (pedunculi arcus vertebrae)*.
- Тіло і дуга обмежують *хребцевий отвір (foramen vertebrale)*.
- Отвори всіх хребців формують *хребтовий канал (canalis vertebralis)*, де розташований спинний мозок.

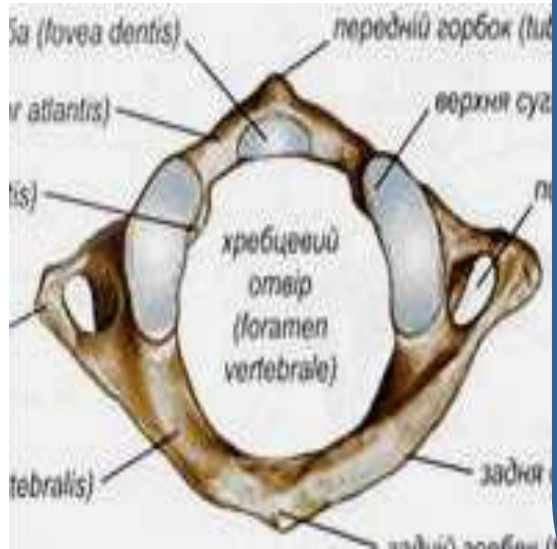
Особливості будови шийних хребців

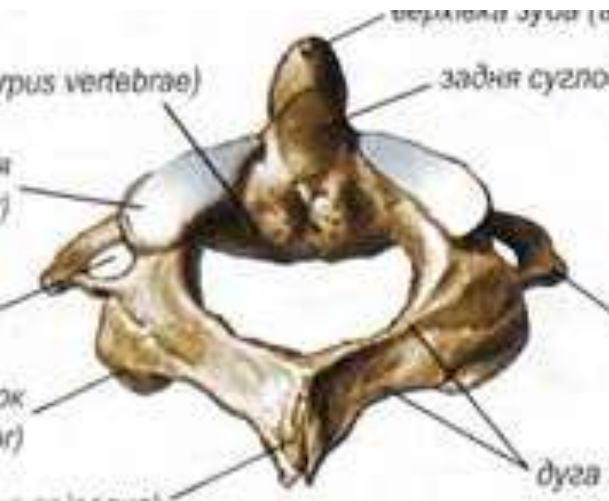
Шийні хребці (*vertebrae cervicales*). У людини, як у всіх ссавців, є 7 шийних хребців.

Особливості будови I шийного хребця (атланта).

- Не має тіла, остистого і суглобових відростків.
- Форма його кільцеподібна.
- З боків I хребця розташовані *бічні маси атланта* (*massae laterales atlantis*), до яких приєднані *передня і задня дуги атланта* (*arcus anterior atlantis et arcus posterior atlantis*), який утворює великий круглий хребцевий отвір

Особливості будови II шийного хребця

II шийний хребець – осьовий хребець (*axis*).

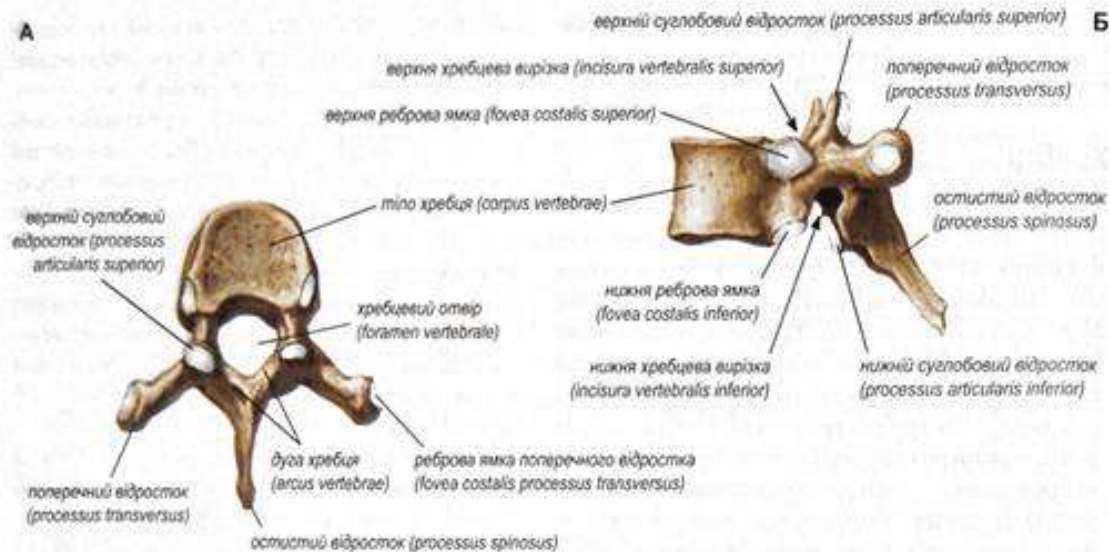
Від його тіла відходить догори зуб *осьового хребця (dens axis)* циліндричної форми, що має *верхівку зуба (apex dentis)* і дві суглобові поверхні.

Передня суглобова поверхня з'єднується з ямкою зуба атланта, а *задня суглобова поверхня* з поперечною зв'язкою атланта.

З боків від зуба розташовані дві *верхні суглобові поверхні* для з'єднання з нижніми суглобовими поверхнями атланта.

Остистий відросток короткий, масивний, з роздвоєним кінцем.

Особливості будови грудних хребців

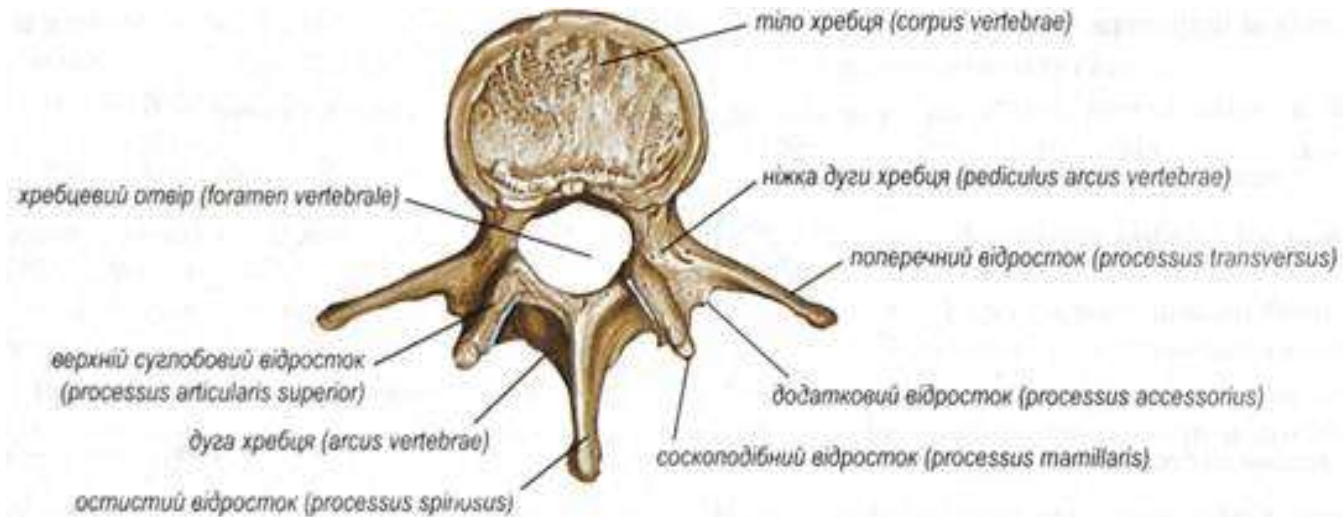

- Загальна кількість – 12 (*vertebrae thoracicae*)
- З'єднуються з ребрами, що обумовлює особливості їх будови.
- На бічних поверхнях тіл хребців розташовані *верхня і нижня реброві ямки (foveae costales superior et inferior)*, які на суміжних хребцях утворюють ямку для головки ребра.
- *Остисті відростки* грудних хребців довші, ніж шийних хребців, нахилені вниз. Суглобові поверхні верхніх суглобових відростків спрямовані назад, а нижніх – вперед.

Особливості будови грудних хребців

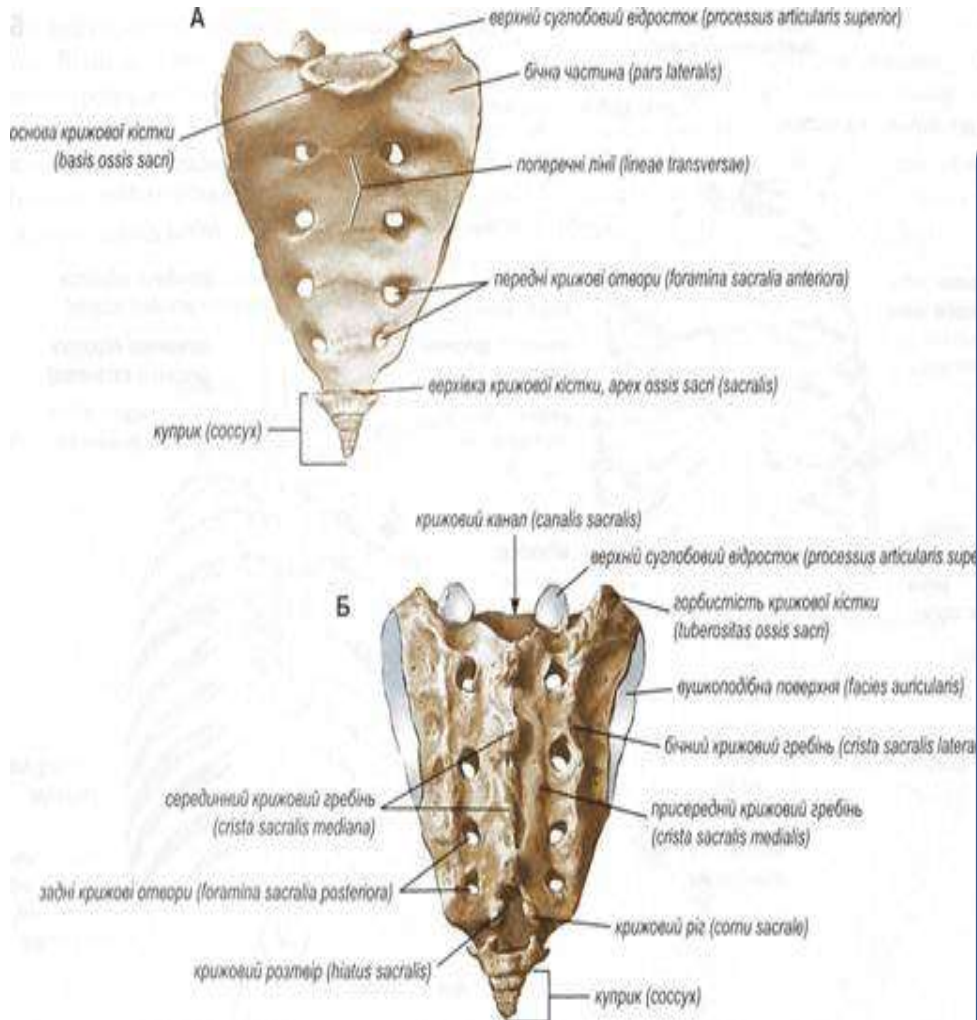
- Винятком є **I, X, XI, XII** грудні хребці.
- На тілі I грудного хребця є ціла ямка для головки I ребра і пів'ямка для головки II ребра.
- X грудний хребець має на верхньому краї тіла лише верхню пів'ямку для головки X ребра, а на тілі XI і XII хребців розміщені цілі ямки для прикріплення головок XI і XII ребер.
- Поперечні відростки грудних хребців довгі, відхилені назад, їхні кінці потовщені. На передній поверхні кожного поперечного відростка десяти верхніх грудних хребців є **реброва ямка поперечного відростка** (*fovea costalis processus transversi*) для з'єднання з горбком відповідного ребра.
- На коротких поперечних відростках XI і XII грудних хребців реброві ямки відсутні, бо вони з ребрами не з'єднуються.

Особливості будови поперекових хребців

- П'ять поперекових хребців (*vertebrae lumbales*).
- Поперечний розмір тіла хребця більший за передньо-задній, а їх висота поступово збільшується від I до V хребця. Хребцевий отвір великий, трикутної форми із закругленими кутами.
- Поперечні відростки тонкі та плоскі, розташовані у лобовій площині. Біля основи кожного поперечного відростка є невеликий виступ – *додатковий відросток (processus accessorius)*.
- Остисті відростки короткі і плоскі, їх кінці стовщені, спрямовані назад.
- Кожен верхній суглобовий відросток має невеликий горбок – *соскоподібний відросток (processus mamillaris)*.

Особливості будови крижової кістки

Крижова кістка (*os sacrum*). У дорослої людини 5 крижових хребців (*vertebrae sacrales*) зростаються і утворюють крижову кістку

Крижова кістка має трикутну (клиноподібну) форму.

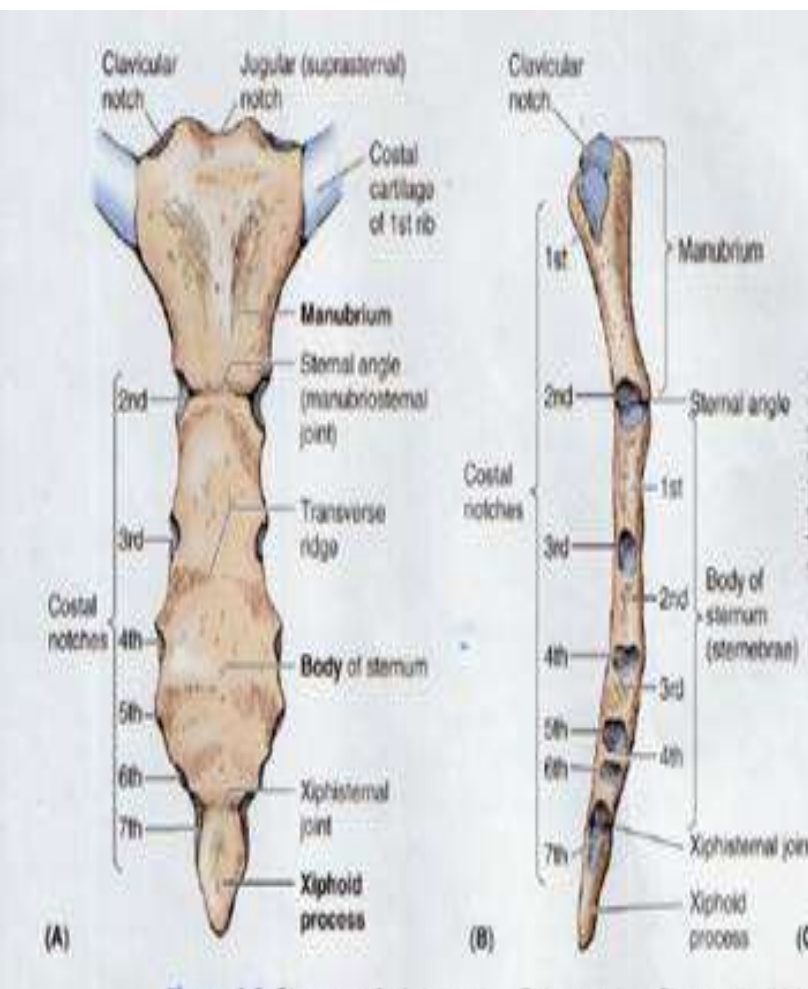
Передня – *тазова поверхня (facies pelvica)* ввігнута і гладка, задня – *спинна поверхня (facies dorsalis)* опукла і нерівна.

На тазовій поверхні крижової кістки помітні чотири горизонтальні *поперечні лінії (lineae transversae)* – сліди зрощення тіл крижових хребців.

Особливості будови куприка

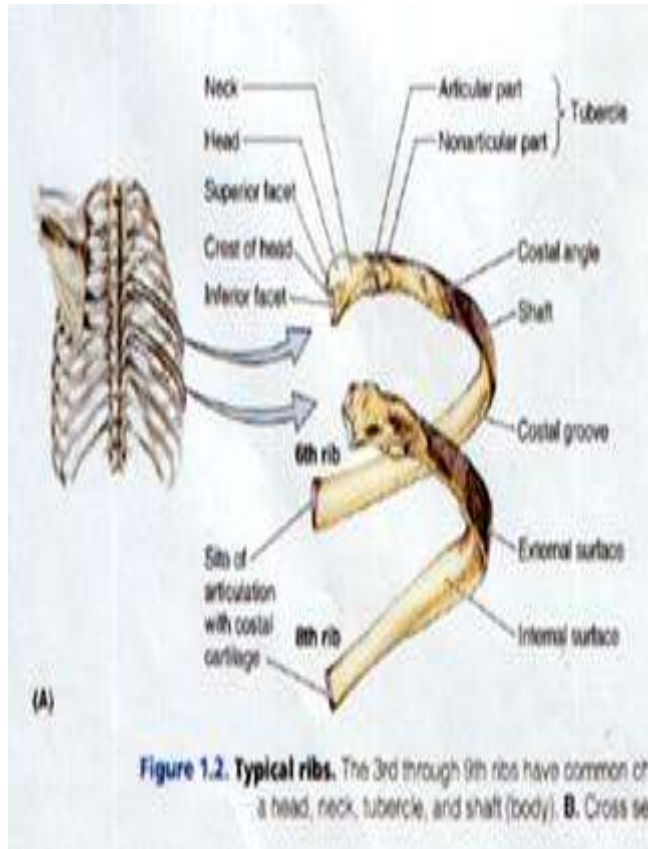
- **Куприкова кістка, або куприк** (*os coccygis; coccyx*).
- У дорослої людини куприк складається з 3-5 рудиментарних *куприкових хребців*.
- Куприк має трикутну форму дещо зігнутий вперед. Його основа спрямована догори, верхівка – вниз.
- Основа куприка з'єднана з верхівкою крижової кістки, на задньому краї куприка з кожного боку є *куприковий ріг (cornu coccigeum)*.
- Обидва роги спрямовані догори, назустріч крижовим рогам. У людей похилого віку куприкові хребці зрощені в одну кістку, а у жінок і молодих людей нерідко з'єднані між собою за допомогою хрящових пластинок.

Особливості будови груднини

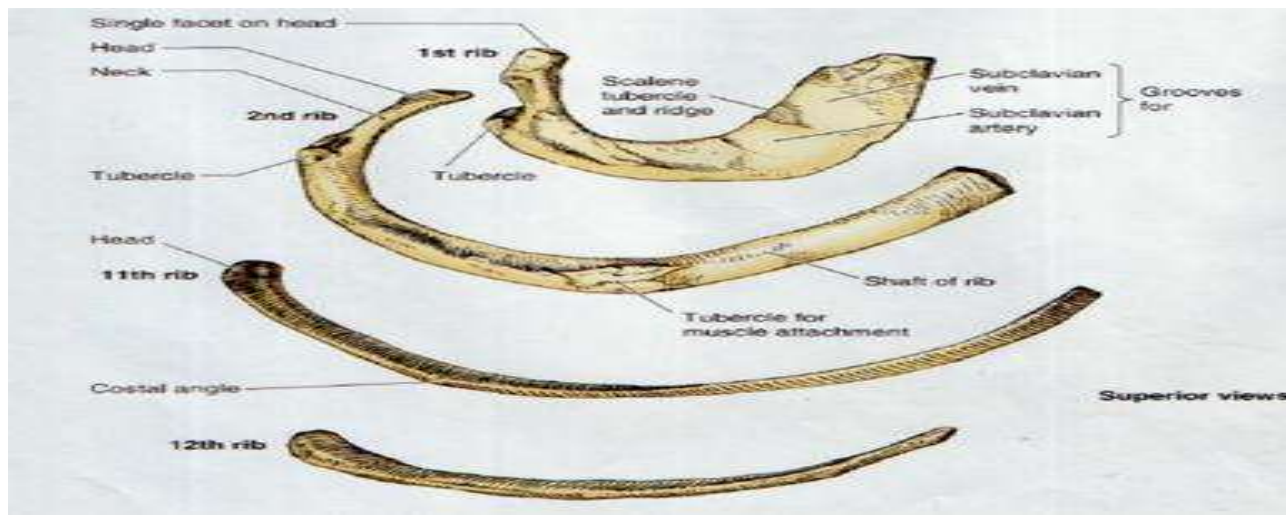

- Груднина складається з *ручки груднини, тіла груднини і мечоподібного відростка*.
- Між тілом груднини (corpus sterni) і ручкою груднини (manubrium sterni) утворюється *кут груднини (angulus sterni)*, який добре пальпується під шкірою.
- На ручці груднини зверху розташована *яремна вирізка (incisura jugularis)*, а по боках – *ключичні вирізки (incisurae claviculares)*.
- На бічних поверхнях груднини є *реброві вирізки (incisurae costales)* для з'єднання з хрящами семи пар верхніх ребер.

Особливості будови ребер

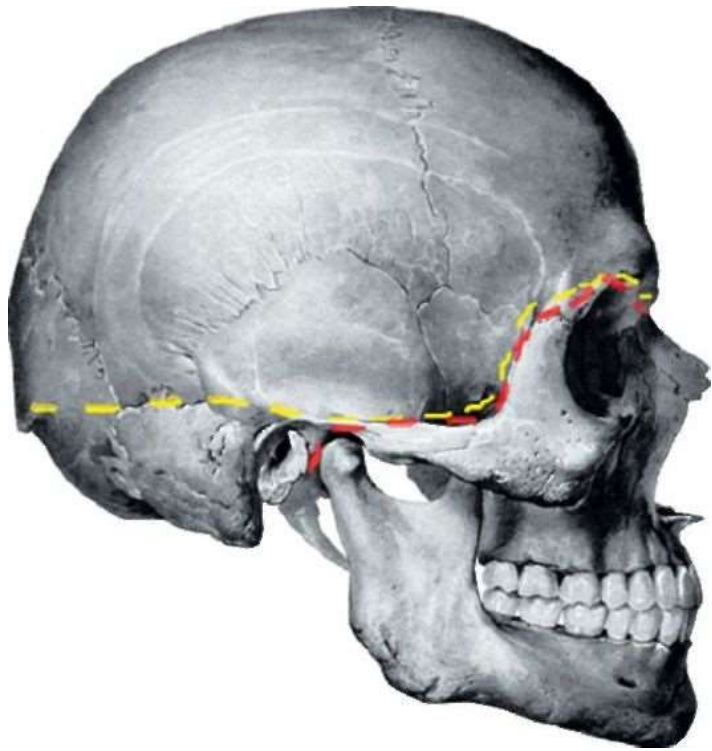

- Ребро - це зігнута вузька і трохи скручена по довжині пластинка.
- Загальна кількість – 12 пар
- Складається з двох нерівних частин - більшої задньої кісткової частини та меншої передньої (ребрового хряща)
- Має два кінці - хребтовий, яким з'єднується з хребтом, і груднинний.

- Кожне ребро (costa) складається з кісткової частини (*реброва кістка* – os costale) і хрящової частини (*ребровий хрящ* – cartilago costalis).
- Верхні сім ребер (costae) – *справжні ребра* (costae verae), тому що вони самотійно з'єднуються з грудниною (sternum).
- VIII–XII ребра (costae) з грудниною не з'єднуються і називаються *несправжніми ребрами*.
- VIII–X ребра (costae) сполучаються з хрящовою частиною вищележачого ребра.
- XI–XII ребра мають короткий ребровий хрящ, який закінчується в м'язах черевної стінки, і ще називаються *коливними ребрами*.

Будова черепа. Мозковий і лицевий відділи черепа.

- Череп являє собою скелет голови.
- Складається з 23 кісток, які утворюють два відділи: мозковий і лицевий.
- Мозковий череп виконує захисну функцію, в його порожнині міститься головний мозок.
- Кістки лицевого черепа утворюють ямки й порожнини для органів слуху, зору, нюху, а також початкових відділів органів дихання і травлення.

Будова черепа

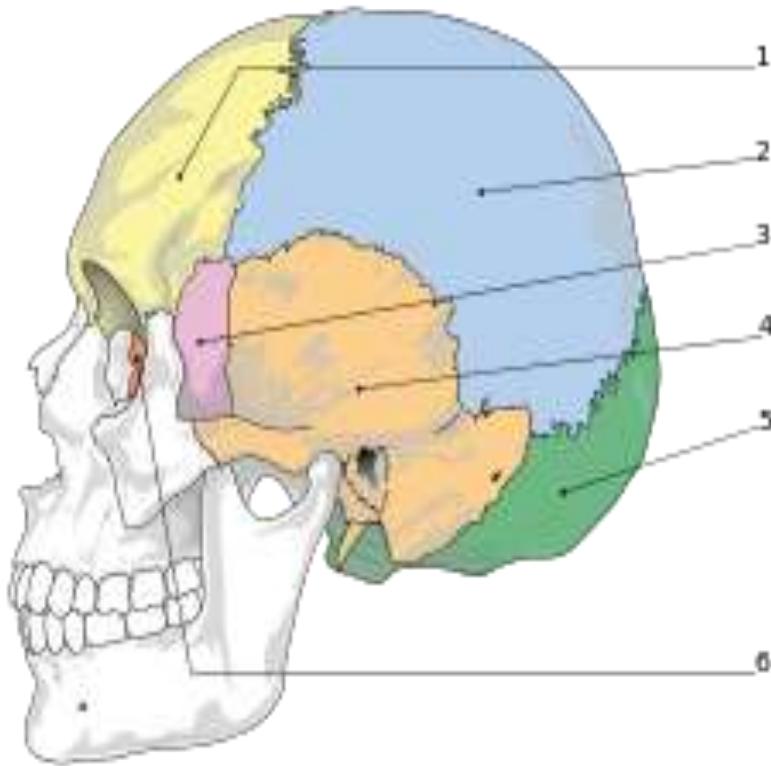
До кісток мозкового черепа відносяться:

- **непарні кістки:** потилична, клиноподібна, лобова, решітчаста
- **парні:** скронева, тім'яна.

До кісток лицевого черепа відносяться:

- **парні кістки:** верхньощелепна, вилична, піднебінна, слъозова, носова, нижня носова раковина
- **непарні кістки:** леміш, нижньощелепна, під'язикова кістки.

Будова мозкового відділу черепа

Кістки черепної коробки:

- 1 — лобова кістка, 2 — тім'яна кістка, 3 — клиноподібна кістка, 4 — скронева кістка, 5 — потилична кістка, 6 — решітчаста кістка

Лобова кістка — утворює передню і частково верхню стінку черепної коробки.

Тім'яна кістка (права і ліва, розділені сагітальним швом).

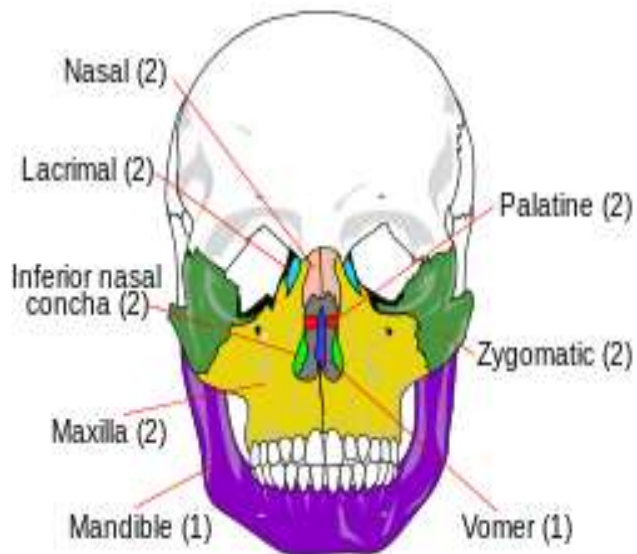
Клиноподібна кістка — поміщається усередині черепа, лише незначні ділянки виступають на поверхню.

Скронева кістка (права і ліва, по обох боках). Має кілька відростків: соскоподібний, виличний, шилоподібний.

Потилична кістка — утворює нижню і частково задню стінку черепної коробки. Суглобові вирости в її нижній частині з'єднуються з атлантом.

Решітчаста кістка — поміщається усередині черепа

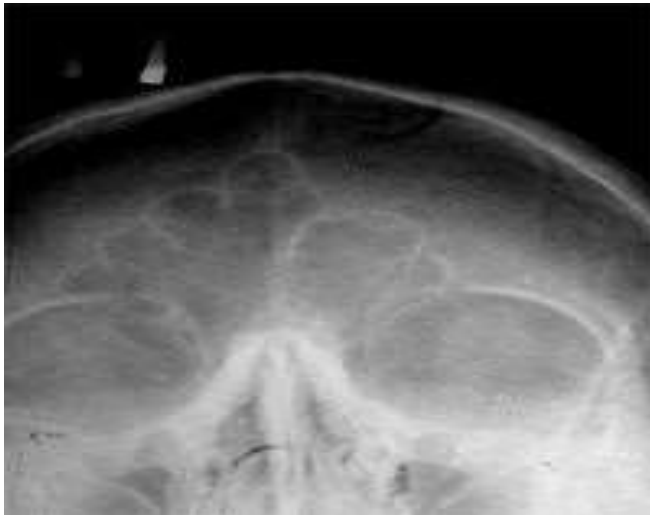
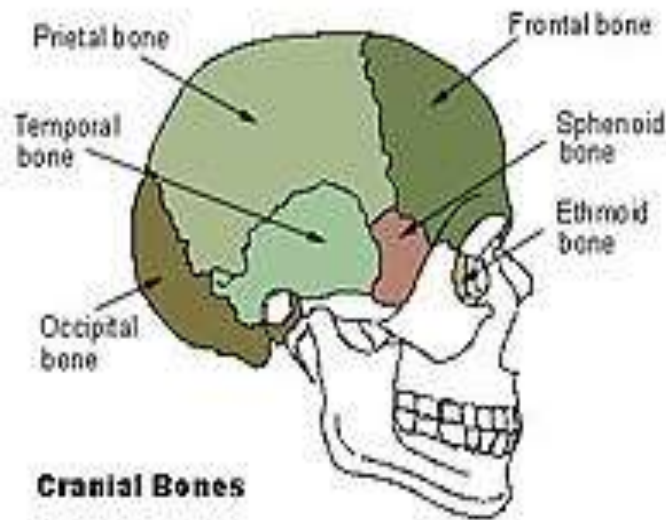
Будова лицевого відділу черепа

- Нижньощелепна кістка (непарна)
- Верхньощелепні кістки
- Слізні кістки
- Нижні носові раковини
- Носові кістки
- Піднебінні кістки
- Леміш (непарна)
- Виличні кістки
- Всього – 14 лицевих кісток

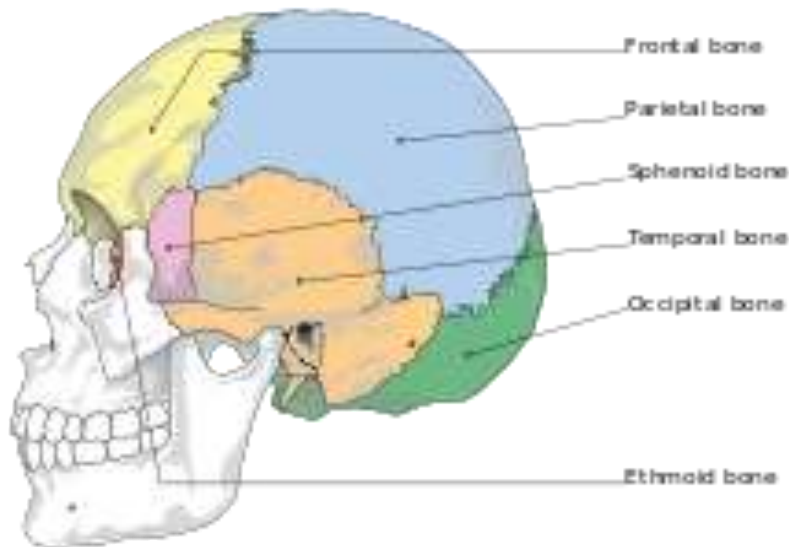
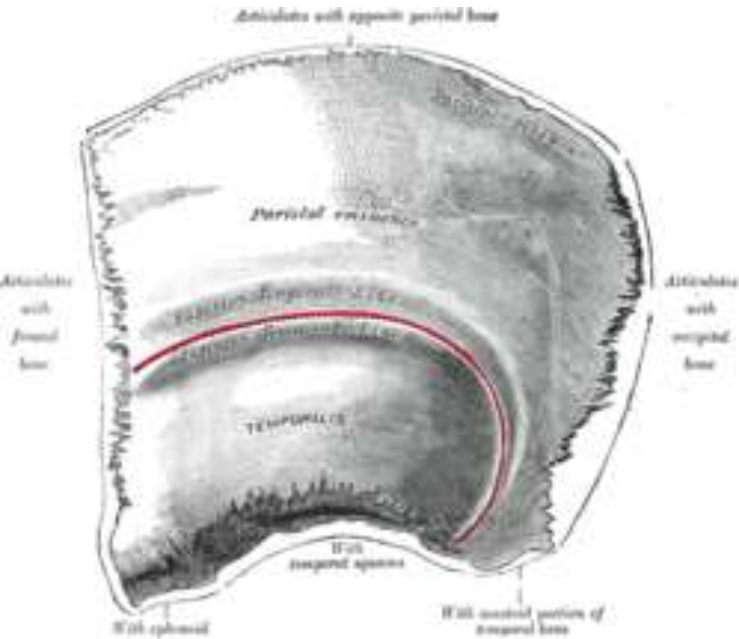

Мозковий відділ. Лобова кістка.

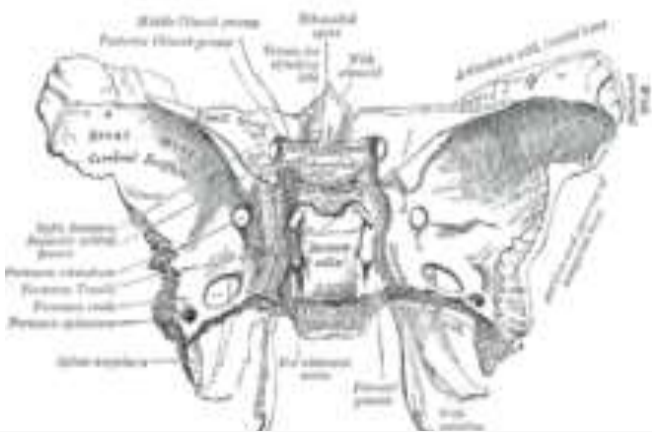
- Непарна кістка.
- Складається з луски, двох орбітальних частин і носової.
- Луска має на зовнішній поверхні лобові горби, нижче їх — надбрівні дуги.
- Надбрівні дуги сходяться посередині і утворюють надперенісся. В основі надбрівних дуг є лобові порожнини (запалення слизової оболонки яких носить назву фронтит).
- Орбітальні частини утворюють верхню стінку орбітальної ямки.
- Носова частина має ґратчасту вирізку для з'єднання з ґратчастою кісткою.

Мозковий відділ. Тім'яна кістка.

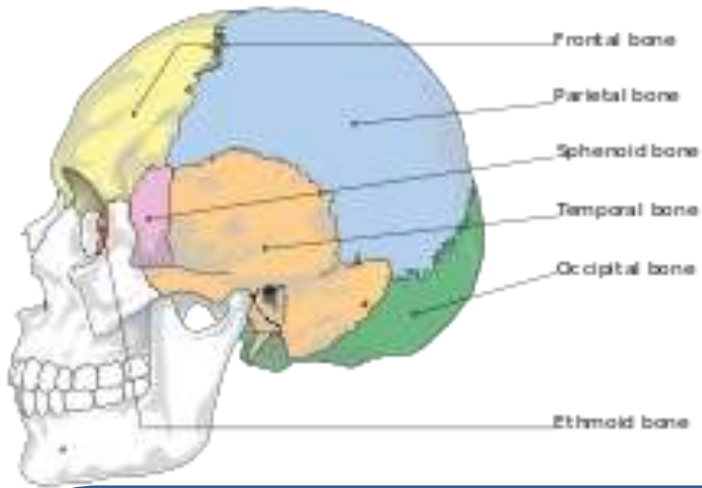

- **Тім'яна кістка** ([лат. os parietale](#)) — парна кістка [мозкового черепа](#). Має вигляд чотирикутної пластинки, посередині кістка має тім'яний горб (*tuber parietale*).
- Між тім'яними горбами міряють ширину мозкового черепа, вони відповідають [антропометричним](#) тім'яним точкам

Мозковий відділ. Клиноподібна кістка.

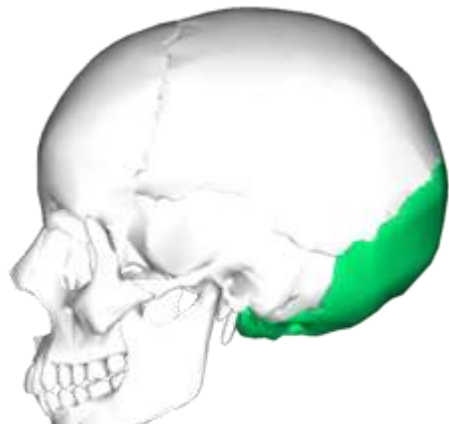
- Клиноподібна кістка, основна кістка (лат. *os sphenoidale*) — кістка мозкового черепа, яка лежить на його основі, схожа на осу.
- Має тіло, великі і малі крила та крилоподібні відростки, які звисають вниз.
- Клиноподібна кістка формує задню стінку очниці і разом з потиличною кісткою — основу черепа.

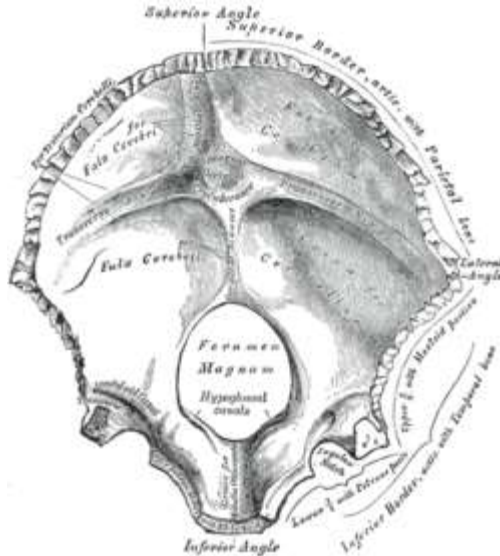
Скроне́ва кістка (лат. *os temporale*) — парна кістка мозкового черепа, що входить до складу основи бічної стінки мозкового черепа, розташовується між клиноподібною, тім'яною і потиличною кістками

- Барабанна частина (*pars tympanica*) — тоненька пластинка, яка з трьох сторін оточує зовнішній слуховий отвір.
- Соскоподібна частина (*pars mastoidea*) — нижня задня ділянка скроневої кістки. Містить соскоподібний відросток, до якого прикріплюються м'язи. На внутрішній поверхні соскоподібної частини є 3-подібна борозна, в якій лежить однойменний венозний синус.
- Піраміда або кам'яниста частина (*pars petrosa*) — внутрішня ділянка кістки. У ній знаходиться частина зовнішнього вуха і повністю середнє і внутрішнє. Пірамідка має три поверхні: передню, задню і нижню.

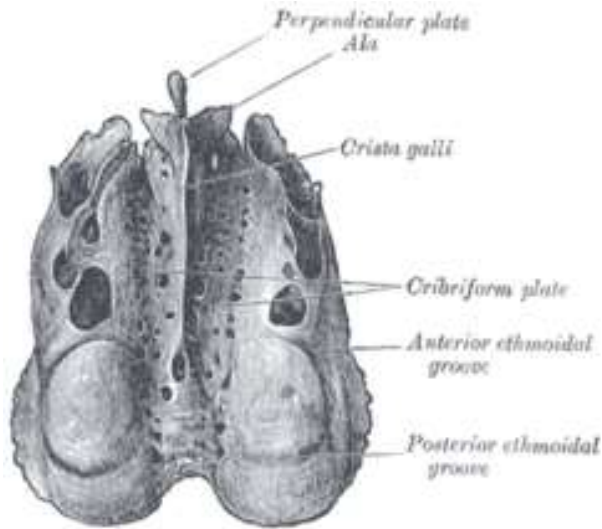
Потилична кістка (лат. *os occipitale*) — непарна кістка мозкового черепа.

- Складається з луски, бічних частин і основи або тіла. Всі перелічені частини оточують великий потиличний отвір, через який спинний мозок з'єднується з ГОЛОВНИМ.
- Ззовні на лусці є зовнішнє потиличне підвищення, вниз від якого відходить зовнішній потиличний гребінь, а в сторони — верхня і нижня вийні (каркові) лінії.
- На внутрішній поверхні луски є внутрішнє потиличне підвищення, вниз від якого відходить внутрішній потиличний гребінь, вверх сагітальна борозна, а в сторони — поперечні борозни. Утворюється хрестоподібне підвищення, яке ділить луску на 4 ямки

Решітчаста кістка, гратчаста кістка (лат. *os ethmoidale*) — непарна кістка МОЗКОВОГО черепа. Утворює покрівлю НОСОВОЇ порожнини

- Розташована решітчаста кістка між очноямковими частинами лобової кістки і спереду від клиноподібної кістки.

Решітчаста кістка складається з трьох частин:

- дірчастої пластинки (*lamina cribrosa ossis ethmoidalis*);
- перпендикулярної пластинки (*lamina perpendicularis ossis ethmoidalis*);
- парного решітчастого лабіринту (*labyrinthus ethmoidalis*).

Література

Основна:

1. В.Г.Ковешников «Анатомія людини» Луганськ, 2005, Т.1.
2. М.Р.Сапин «Анатомия человека» , Москва, «Медицина», 1986, Т.1.
3. М.Г.Привес «Анатомия человека» , С.П. издательство «Гиппократ», 1998.
4. Синельников Р.Д. Атлас «Анатомия человека», Т.1.
5. А. С. Головацький, В.Г. Черкасов, М.Р. Сапін, А.І. Парахін, О.І. Ковальчук «Анатомія людини», Вінниця, «Нова книга», 2019, Т.1 – 368с.

Додаткова:

1. Матешук-Вацеба Л.Р. Нормальна анатомія. – Львів: Поклик сумління, 1997.
2. Бобрик И.И., Одинцова Л.А., Давиденко Л.М., Стеценко С.В. и др. Методические разработки практических занятий по анатомии опорно-двигательного аппарата. Ч. I. Остеология. Артрология.- К.: РМК МЗ УССР.- 1982.- 156 с.